

**Mnoho posádek na malou
profesionalizující se armádu**

Je stále zřejmější, že funkční redukce počtu posádek Armády České republiky je rozhodujícím předpokladem reformy ozbrojených sil, jejich profesionalizace a racionalizace vojenského rozpočtu. Nezládnutí tohoto záměru může vážně poškodit reformní cíle. Zatímco dvousettisícová předlistopadová ČSLA byla rozmístěna v cca tří stovkách posádek, z nichž na každou připadalo asi osm set vojáků a zaměstnanců, čtvrtinová až pětinaová AČR si jich ponechala málem polovinu, tzn. že průměrná posádka má přibližně 400 lidí. Pokud by se počet posádek nezredukoval, průměr by ještě o stovku klesl. Nemluvě o tom, že protisměrně by působilo zamýšlené rozhodnutí vybudovat několik vojenských základen o počtu až o několika tisíc vojáků a občanských zaměstnanců (Bechyně, Čáslav, Náměšť, Podbořany, Přáslavice). Proto si zcela logicky Centrum pro reformu ozbrojených sil kromě jiných relevantních analýz chtělo zjistit, jaká je konkrétní situace v typologicky vybraných vojenských posádkách z hlediska předpokládaných záměrů, velikosti, vybavenosti atd. [2].

Terénní šetření na téma **Sociální problémy vzniku – rozšíření nebo rušení vojenských základen a posádek** probíhalo na základě konkrétního zadání a projektu šetření. Vzhledem k rozsahu a časovým limitům mělo sondážní charakter a zároveň pilotovalo, tj. ověřilo techniky šetření, aby mohl být navrhnout další postup event. šetření. I přes sondážní charakter empirického šetření jsou výsledky relevantní zadání a potřebám zadavatele.

Zadání terénního šetření

Zadání bylo definováno takto:

1. Sociální problematika rušení vojenských posádek

- ☐ Sociální důsledky pro rodiny vojáků z povolání a občanských zaměstnanců ve vybraných posádkách a vliv na jejich postoje k AČR,
- ☐ dopady na sociální infrastrukturu ve vybraných posádkách,
- ☐ možnost náhradního řešení pro město/obec,
- ☐ vliv na vztahy regionu k AČR,
- ☐ celkové zhodnocení a závěry k rušení vojenských posádek.

2. Sociální problematika vzniku (rozšíření) vojenských základen

- ☐ vliv na stávající strukturu města/obce a vazba na jejich nezbytnou infrastrukturu,
- ☐ sociální adaptace vojenského personálu a jeho rodin,
- ☐ důsledky pro sociální adaptaci místního obyvatelstva,
- ☐ integrace do místní společnosti - vznik nových sociálních vztahů,
- ☐ celkové zhodnocení a závěry ke vzniku/rozšíření vojenské základny.

Součástí výstupu šetření se stala **metodika šetření Sociální problémy vzniku – rozšíření nebo rušení vojenských základem a posádek** použitelná pro šetření i v dalších lokalitách.

Základní kritérium šetření - kvalita života

Jako kritérium šetření byla zvolena kvalita života a s ním spojená jeho trvalá udržitelnost.

Teorie kvality života a jeho udržitelnosti se objevila již v 60. letech jako kritická reflexe konzumní společnosti a jejích negativních důsledků na životní prostředí i vědomí lidí. Zrod této teorie je tedy zřetelně spojen se společenskou objednávkou. Vyjadřuje alternativu ekonomicky chápané životní úrovně a bohatství a není v rozporu s dalším zvyšováním životní úrovně, ale jinak pojaté, respektující meze kladoucí přírodou. Je spojen s tržní ekonomikou a zároveň s optimální alokací zdrojů, kterou je nutné korigovat s ohledem na regenerační schopnosti přírody.

Kvalita života vyjadřuje míru nebo stupeň variující od nízké hodnoty po vysoké. Kritériem jsou hodnoty *objektivní* (zdraví, vzdělání, očekávaná délka života, bydlení ap.) i *subjektivní* (pocit lásky, štěstí, dobrého života ap., spokojenost se životem, s mírou svobody seberealizací, s mezilidskými vztahy ap., postoje k nejrůznějším hodnotám života ap.).

Udržitelný rozvoj nebo způsob života usiluje o realizaci humanitních ideálů a o harmonizaci vztahů mezi člověkem a přírodou. Je to způsob života hledající rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědnosti vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím.

Vzhledem k tomuto vymezení se nabízí možnost posoudit umístění vojenských posádek, resp. jejich vznik, rozšíření nebo redukci či zrušení, i když je preferována funkčnost rozmístění z hlediska potřeb obrany, právě s přihlédnutím ke kvalitě života, ačkoli vymezené téma umožňuje splnit tento záměr jen zčásti. Neměl by však být opuštěn, protože požadavek učení se z budoucnosti zároveň zdůrazňuje princip předběžné opatrnosti při přijímání jakéhokoli rozhodnutí, zvláště strategického, tj. zároveň dlouhodobého dosahu. To vylučuje postupovat podle schématu pokus - (omyl) - zkušenost a nahradit jej tzv. anticipativním přístupem, který je založen na předvídání možných důsledků našich činností. Nejsme-li si jisti důsledky rozhodnutí, měli bychom jednat právě podle zmíněného principu předběžné opatrnosti, aby nenastala horší varianta než je současný stav.

Z uvedeného principu předběžné opatrnosti lze zároveň vyvodit přijatý základní metodologický závěr pro terénní šetření, který lze zhruba vyjádřit takto: **Šetření ve všech vybraných lokalitách respektuje, že posádka či základna tu může vzniknout nebo se rozšířit, ale zároveň může být redukována nebo zrušena, jde pouze o předběžné zjištění.**

Zároveň se předpokládalo, že ve srovnání se začátkem 90. let bude výrazně převažovat zájem vojenskou základnu zřídit nebo rozšířit a zvýšit se odpor místní samosprávy posádku zrušit. Základní otázkami šetření tedy z tohoto pohledu byly:

1. Jak je lokalita závislá z hlediska kvality života na vojenské posádce?
2. Jaký vliv bude mít rozšíření vojenské posádky na kvalitu života v lokalitě?

V teoretických východiscích je nutné zároveň vyjasnit **terminologii** použitou v zadání.

Adaptaci rozumíme proces a výsledek procesu změn v chování, ve struktuře společenské skupiny, v sociální organizaci nebo v kultuře přispívající k přežití, fungování nebo udržování rovnováhy se sociálním a přírodním prostředím. Pojem souvisí s pojmem *adjustace*, vyjadřujícím stav rovnováhy, harmonie s vnějším prostředím. Opakem *adaptace* je *maladaptace*, opakem *adjustace* je *maladjustace*.

Infrastrukturu tvoří soubor všeobecných podmínek nezbytných pro příznivý rozvoj lidských činností, je souhrnem hmotných zařízení a institucí plnících sociálně zabezpečovací, výrobně zabezpečovací, aglomerační a urbanizační, integrační, homogenizační aj. funkce ovlivňující sociálně ekonomickou a inovačně racionalizační efektivnost. Ve vojenství se tento pojem používá pro označení komplexu zařízení zabezpečujících činnost ozbrojených sil, tj. skladů vojenského materiálu, letišť, radiolokátorů, polygonů, odpalovacích ramp ap., což je širší pojem než logistika.

Integrace obecně znamená sjednocení, ucelení, scelení samostatných jednotek ap. fungujících na jednotlivých principech. V sociologii opak, tj. sociální *desintegrace* představuje proces narušení strukturální nebo funkční jednoty, směřování k celkovému rozpadu, event. zániku sociální skupiny nebo sociálního systému. Přestávají při ní fungovat instituce, platit sociální vztahy, normy, vzorce chování, na nichž spočívala předchozí integrace. Ze sociálně psychologického hlediska je takovým stavem, kdy jedinci ztrácejí spojení se skupinou, sociálně závazný pocit sounáležitosti s ostatními. Bývá chápána i jako důsledek procesu sociální diferenciace a v sociologii rodiny spojována se sociální dezorganizací, změnou poměru rodiny ke společnosti, při které se snižuje stupeň sociální integrace. Procesy sociální *desintegrace* není možné hodnotit jen negativně, mohou být předpokladem ke vzniku nového celku, nové jednoty. Nelze ji přesněji definovat, protože ani neexistují obecně uznaná a srovnatelná kritéria pro optimální stav sociální integrace.

Proces rozpadávání je však možno pozorovat a rozpoznat snadněji než mnohoznačné integrativní prvky a mechanismy, které společnost potřebuje v procesu svého vývoje, formování, utváření pro umocnění a ozřejmění smyslu společného života. V psychopatologii znamená tento pojem stav rozpadu osobnosti.

Kompenzace obecně znamená vyrovnaní s něčím nedosažitelným, náhradu něčeho něčím jiným. V sociálních vědách je to pojem využívaný především v psychologii, zvláště klinické. V případě šetření jde o nalezení něčeho, co by alespoň částečně nahradilo redukci nebo zrušení posádky, resp. v lepším případě vznik nebo rozšíření vojenské základny.

Sociálními důsledky rozumíme pozitivní nebo negativní konsekvence nebo následky vědomých lidských činností na určitý sociální systém nebo jeho strukturu. Mohou být záměrné nebo nevědomé či neuvědomované. Čím méně se důsledky anticipují, tím mají zápornější efekt.

Sociální struktura představuje uspořádání relativně stálých sociálních prvků sociálního systému, které charakterizují povahu celého systému, resp. vytvářejí podmínky pro kontrolu sociální změny. Umožňuje rozlišit stabilní znaky od relativně proměnlivých a v nejobecnější rovině je používán ve smyslu organizace dílčích částí v rámci celku. To umožňuje konkretizovat jeden ze způsobů, jimiž společnost ovlivňuje chování svých členů. K výchozím předpokladům patří tvrzení, podle něhož lidské jednání není zcela autonomní, je podmíněno vnějšími sociálními tlaky a vlivy.

Sociální vztahy jsou chápány jako předivo integrujících sociálních sil, z něhož vyvěrají různé způsoby nahlížení a myšlení. To umožňuje zkoumat problematiku sociálního zakotvení lidského vědění a vědomí.

Pracovní hypotézy šetření

Jako při každém sociologickém šetření byly předem vypracovány hypotézy, které měla terénní sonda ověřit.

1. K sociální problematice rušení vojenských posádek

- a) Sociální důsledky pro rodiny vojáků z povolání a občanských zaměstnanců ve vybraných posádkách a vliv na jejich postoje k AČR bude pro uvedené kategorie rozdílný:
 - ☐ obecně převáží negativní postoje u občanských zaměstnanců silněji než u vojáků z povolání,
 - ☐ vojáci z povolání jsou navyklejší na změny, ta se více dotkne jejich rodin (ztráta zaměstnání manželky, problémy se studiem dětí, možné problémy s bydlením pokud nebude přijat záměr náklady na bydlení vojákům z povolání finančně kompenzovat),
 - ☐ u občanských zaměstnanců většinou půjde o trvalou ztrátu zaměstnání u vojenské správy, což jejich postoj k AČR poznamená výrazně negativněji.
- b) Rušení posádek bude mít negativní vliv na sociální infrastrukturu, protože odejdou především lidé v produktivním věku s dětmi a tím v lokalitě dojde k faktickému stárnutí populace se všemi negativními důsledky.
- c) Možnosti náhradního řešení pro město/obec jsou sice možné, ale jen částečně budou kompenzovat zrušení posádky.
- d) Ve srovnání s minulostí se vztahy regionu k AČR při zrušení posádky zhorší.
- e) V celkovém zhodnocení a závěrech k rušení vojenských posádek převáží ve srovnání s minulostí negativní zjištění.

2. K sociální problematice vzniku (rozšíření) vojenských základen

- a) Vliv na stávající strukturu města/obce a vazba na jejich nezbytnou infrastrukturu bude převážně pozitivní a vznik nebo rozšíření základny bude proto přijato pozitivně.
- b) Charakter a úspěšnost sociální adaptace vojenského personálu a zvláště jeho rodin budou závislé na atraktivnosti a sociálním klimatu nové lokality nebo rozšiřované vojenské základny.
- c) Místní obyvatelstvo se vzniku či rozšíření vojenského základny přizpůsobí převážně pozitivně, protože přinese další pracovní příležitosti a bude přínosem pro místní služby i celkové sociální klima místa.
- d) Integrace rodin vojáků z povolání do místní společnosti a vznik nových sociálních vztahů bude mít postupně převažující pozitivní charakter.
- e) V celkovém zhodnocení a závěrech ke vzniku/rozšíření vojenské základny převáží pozitivní zjištění.

Objekty šetření

Objekty šetření se staly:

- A. Statistické údaje z obce, okresu a kraje jako **indikátory** měření kvality a udržitelnosti života:

1. **Demografický vývoj** (počet obyvatel v místě posádky, věková struktura obyvatel, přirozený přírůstek obyvatelstva, saldo migrace obyvatel v místě posádky, sňatečnost a rozvodovost).
2. **Kriminalita** (počet zjištěných kriminálních činů, z toho hospodářská kriminalita, počet loupeží a vloupání a počet znásilnění a vražd).
3. **Sociální oblast** (míra nezaměstnanosti, podíl nezaměstnaných ve věku 15-29 let, počet uchazečů na jedno pracovní místo, průměrná hrubá měsíční mzda, průměrná výše důchodu, procento lidí pod hranicí chudoby).
4. **Zdravotní stav a zdravotní péče** (úmrtnost, kojenecká a novorozenecká úmrtnost, počet lékařů ve zdravotnických zařízeních na 1000 obyvatel, počet lůžek v nemocnicích na 1000 obyvatel, průměrné procento pracovní neschopnosti).
5. **Vzdělání** (vzdělanostní struktura v místě, počet studentů na gymnáziích a SOŠ).
6. **Bytová výstavba** (počet dobudovaných bytů, počet vydaných stavebních povolení, průměrná hodnota dokončených staveb, počet volných bytů).
7. **Ekonomika** (podíl na HDP ČR, hmotné a nehmotné investice na obyvatele, tržby z průmyslových činností, počet podnikatelů, živnostníků a svobodných povolání, míra ekonomické aktivity, zaměstnanost v sektorech hospodářství, zadluženost obce).
8. **Environmentální oblast** (množství emisí ze zdrojů REZZO 1, měrné emise ze stacionárních zdrojů, produkce odpadů podle kategorií, výměra půdy podle hlavních kategorií, investice na ochranu životního prostředí).

B. Základní údaje týkající se

9. Vlivu existence posádky na životní prostředí v místě.
10. Existence územního a sociálního plánování v lokalitě.
11. Zájmu samosprávy a občanské veřejnosti na umístění posádky.

Subjekty šetření:

1. velitel útvaru - náčelník posádky,
2. rodiny vojáků z povolání,
3. občanští zaměstnanci vojenské posádky,
4. rodiny občanských zaměstnanců,
5. samospráva obce/města - obecní či městský úřad a jejich složky,
6. okresní úřad, zvláště úřad práce,
7. policie obce (města, okresu),
8. političtí představitelé v lokalitě (poslanci, představitelé politických stran apod.),
9. místní podnikatelé, zvláště v oblasti obchodu a dalších služeb,
10. představitelé bezpečnostní komunity,
11. další subjekty podle konkrétní situace místa.

Techniky šetření:

1. sběr statistických dat,
2. interview:

- ☐ se starostou a představiteli obce/města,
 - ☐ s velitelem útvaru,
 - ☐ s představitelem okresního úřadu,
 - ☐ s představitelem úřadu práce,
 - ☐ s místními podnikateli,
 - ☐ s dalšími respondenty (politiky, policisty, představiteli bezpečnostní komunity, významných společenských organizací ap.).
3. interview skupinové (beseda):
- ☐ s občanskými pracovníky, s manželkami důstojníků a občanských pracovníků – s jednotlivými kategoriemi nebo společně (o pomoc při organizaci požádají velitele útvaru-náčelníka posádky),
 - ☐ s představiteli samosprávy a s občany – samostatně nebo společně (o pomoc při organizaci požádají starostu obce-města),

Získaná data budou vzájemně porovnávána a event. podle potřeby komparována s celostátními údaji, a to pokud možno v určitých časových řadách.

Výsledky šetření k rušení vojenských posádek

Sociální důsledky zrušení útvaru nebo výrazného snížení počtu vojáků v posádce plasticity charakterizuje příklad z nedávné minulosti:

Po významné redukci jedné původně velmi silné vojenské posádky v průběhu druhé poloviny devadesátých let odešla početná a lépe placená skupina vojáků z povolání a následně došlo i k výraznému poklesu kupní síly obyvatelstva. To vyvolalo pokles prosperity řady do té doby úspěšných podnikatelských aktivit. Postupně mizely obchody s dobře zavedeným sortimentem.

Významné snížení počtu vojáků způsobilo, že se na trh práce dostalo mnoho bývalých vojáků z povolání a občanských zaměstnanců vojenské správy a také manželek bývalých vojáků z povolání. Jen velmi málo bývalých vojáků z povolání se rozhodlo k vlastní podnikatelské činnosti. Naopak se v naprosté většině rozhodli hledat pravidelné zaměstnání, částečně rozšířili armádu nezaměstnaných, ale zejména dále oslabili naději dlouhodobě nezaměstnaných obyvatel na nalezení práce.

Velmi malou naději na získání pracovní příležitosti mají přitom středoškoláci a ještě menší lidé s vysokoškolským vzděláním.

V současné době jsou podle mínění šetřených subjektů vztahy mezi velením útvarů a představiteli státní správy a samosprávy velmi dobré. Svědčí o tom řada příkladů o spolupráci subjektů v místě při řešení sociální problematiky, zabezpečení kulturních a sportovních akcí. Vojáci jsou součástí lokalit, nikdo příliš nerozlišuje, zda je někdo voják či nevoják. Občané tak přítomnost vojáků přímo nevnímají. Vojáci zapadají mezi občany města a nevymykají se způsobu jejich života. Občané se jednoznačně shodují, že je dobře, když je v místě vojenská posádka, která přispívá k zvýšení image místa. Zvláště si ji chválí tam, kde je posádka s profesionálními vojáky.

Nelze říci, že by rušení posádky vztahy mezi občany a vojáky ovlivnilo přímo. Celkový postoj regionu k AČR by zřejmě ale nebyl tak pozitivní jako v současnosti. V případě rušení by záleželo na úrovni spolupráce a vzájemné komunikaci. Postoje úřadů budou za využití

možných prostředků směřovat k zachování vojenské posádky, která se stala součástí města či obce. Horší ohlas než úplné zrušení by vyvolalo přemístění posádky do jiného města. Dotázaní občané nad otázkou vývoje vztahů k armádě s ohledem na její redukci ve městě zatím neuvažovali a nedokázali zcela říci, jak by se situace vyvíjela, někdy si to ani nedokáží představit.

Rušení vojenské posádky by mělo negativní vliv hlavně na zvýšení nezaměstnanosti, snížení životní úrovně v místě v důsledku snížení průměrného příjmu na okrese a omezení možného přirozeného přírůstku obyvatelstva (odchod mladých rodin, mladých lidí, kteří by zřejmě rodinu v místě posádky založili atd.), se kterým města obec ve svých rozvojových plánech počítají.

Vojenská posádka je v místě svého působení vztahově a finančně integrována do civilního sektoru. Redukce by ovlivnila podnikatelské subjekty a částečně by omezila i realizační možnosti města (příjmy z daní, příprava a organizační zabezpečení kulturních a sportovních akcí atd.). Kromě toho přítomnost vojenské posádky navozuje pocit bezpečí a potenciální pomoci v případě nouze (kriminalita, povodně, větrné smrště atd.).

Na druhé straně armáda vynakládá v mnoha posádkách velké prostředky na dojíždění a ubytování. Chybí jí odpovídající materiální a technické vybavení pro pracovní činnost. Budovy vyžadují rekonstrukci. Palčivým problémem je bydlení a ubytování, což se dále vyostří v dalších letech, kdy se bude armáda profesionalizovat. Rušením vojenské posádky by se uvolnily vojenské prostory, pro které by bylo nutné předem najít náhradní využití tak, aby nedocházelo zbytečně k jejich dalšímu chátrání. Určitou náhradou pro místo by byl nový investor. Redukce je velmi citlivá záležitost. Vývoj vztahů s civilním obyvatelstvem a úřady by záležel na úrovni vzájemné komunikace, spolupráce, pravdivosti a včasnosti relevantních informací a řešení.

Rušení posádky by tolik nevdalo rodinám, které mají již dospělé děti, naopak rodiny, které mají malé děti nebo děti školního věku by pocítily zrušení posádky mnohem citelněji. Likvidace posádky by v podstatě přinesla problémy všem. Zrušení posádky by ovlivnilo i efektivitu místní podnikatelské činnosti zvláště v oblasti služeb.

Bylo-li smyslem šetření posoudit vliv zrušení vojenské posádky na kvalitu života a jeho udržitelnost zúčastněných lidí, vojáků i občanů, je možno konstatovat, že kvalita života všech zúčastněných by se zhoršila. Zhorší se i kvalita života občanů, protože vylidňování a stárnutí obyvatel vesnice či menšího města bude pokračovat výrazněji. Po jednorázovém odchodu vojáků a jejich rodin se sníží počet žáků ve školách, poklesne společenský a kulturní život, zvýší se ceny životních potřeb, protože obchodníci si budou kompenzovat nižší počet zákazníků - na což doplatí právě starší a sociálně potřební občané.

Jiný pohled mají vojáci z povolání, kteří v posádce bydlí a kteří do posádky dojíždějí. Dále i ti, kdo mají v posádce manželku zaměstnanou jako občanskou zaměstnankyni, a kteří ne. Kterí zůstanou dále ve služebním poměru a kteří odejdou do zálohy. Obdobně je tomu i u občanských zaměstnanců. Podstatné procento tvoří rodinní příslušníci vojáků z povolání. Poměrně značné procento tvoří i bývalí vojáci, kteří přešli na „vidlice“ nebo „zcivilněné“ funkce.

Největší dopad bude mít rušení posádek na ty občanské zaměstnance, kteří již pracují u vojenské správy dlouhá léta a s ohledem na míru nezaměstnanosti nevidí další možnosti svého uplatnění. Každá z těchto podskupin občanských zaměstnanců bude mít jiný úhel

pohledu. Jednoznačně se potvrdil negativní dopad na infrastrukturu. Možnosti náhradních řešení pro obce jsou složitější, než se předpokládalo.

Nedojde-li ke komplexnímu řešení a účinným kompenzacím, vztahy k AČR se zhorší víc, než je objektivně nutné. Obecně se uznává, že reforma podložená dostatečností obrany, ekonomickými, ekologickými, demografickými i jinými objektivními podmínkami je potřebná. Kritizuje se však, že v AČR již velmi dlouho probíhá permanentní reorganizace a redisolace, že předchozí nedostatečně zdůvodněné kroky odčerpaly značné finanční prostředky a poškodily i vztah veřejnosti k AČR. Rozhodnutí o nynější reformě by mělo přijít rychle, nikoliv však na úkor jeho kvality. Mělo by mít co nejkomplexnější charakter, být objektivní, oproštěno od osobních, skupinových či lobbyistických zájmů a mít co nejtrvalejší platnost.

Možné sociální dopady rušení posádky nutno posuzovat v celkovém kontextu redukce počtu posádek, vojáků z povolání a občanských zaměstnanců. Armáda je v každém regionu významným zaměstnavatelem a stabilizujícím činitelem v ekonomice posádkových měst a obcí. Její redukcí či rušením lze očekávat další růst již tak nadprůměrné míry nezaměstnanosti, problémy části ekonomických subjektů, jež se podílejí na zabezpečení života armády i pokles daňových příjmů měst a obcí. Zastupitelstva a úřady proto usilují o zachování armády v místě a v regionu. Na rušení či snižování lze tedy očekávat ve vztahu k armádě spíše negativní postoje.

Armáda je tedy před výrazně stresovým rozhodovacím procesem, kdy nucena zrušit i posádky v místech, které jsou ve svízelné sociální situaci. Proto by měla toto rozhodnutí komplexně přijmout vláda.

Výsledky šetření ke vzniku-rozšíření vojenské základny

Rozšíření vojenské posádky bude jak občany, tak úřady přijímáno převážně kladně. Jednoznačně se shodují v tom, že růst posádky by vedl k dalšímu rozvoji místa, k růstu obyvatel v produktivním věku, k růstu počtu dětí, k vytvoření dalších pracovních příležitostí, případně vazeb na místní firmy, k posílení celkové ekonomické stability regionu se všemi sociálními důsledky. Na druhé straně by bylo třeba ve spolupráci s úřady rozšíření posádky včas řešit, aby mohly operativně reagovat na sociální potřeby nově přichozích vojáků a vytvořit ve spolupráci s AČR příznivé podmínky pro jejich adaptaci do nového sociálního prostředí.

V některých posádkách může vzniknout problém se zajištěním potřebného množství odpovídajících bytů a pracovních příležitostí pro partnery vojáků. Vzhledem k současné struktuře nabízených pracovních příležitostí by byla řada partnerů vojáků bez zaměstnání. Řešením by bylo zaměstnat je u vojenské správy (nově vytvořená místa v rámci rozšiřování) přednostně před zájemci z civilního sektoru. Další možností by bylo zajištění investora, který by vytvořil odpovídající nabídku pracovních míst. Rozšíření by si zřejmě vyžádalo i značné investice do vojenských objektů a vybavení a muselo by dokázat využít již zastavěný prostor. Možným řešením je i spolupráce s městem při získávání nových pozemků. Rozšíření posádky by bylo potřeba včas avizovat a připravit potřebné sociální a pracovní zázemí pro nově přichozí vojáky.

Z hlediska kvality života a jeho udržitelnosti se zachování a rozšíření vojenské posádky jeví jako velice zásadní a přínosné jak pro město či obec, tak pro armádu. Zastavilo by se či zvrátilo vylidňování některých lokalit, jejich chudnutí a pozvolný úpadek. K tomu potřebují zvláště malé lokality impulz v podobě přílivu nových lidí, který by nastartoval dynamický

ekonomický a sociální pohyb. Místo samo, ani ve spolupráci s okresem a krajem něco takového udělat nemůže. Takovým impulsem by právě mohlo být rozšíření vojenské základny.

Celkové závěry

Výsledky šetření potvrdily v obecné rovině předpoklady vyslovené v pracovních hypotézách, šetření je konkretizovalo, a to zvláště pokud jde o ekonomické dopady na lokalitu a náklady armády při jednotlivých opatřeních. Vývoj vztahů bude záležet na kvalitě komunikace, která se v daném regionu k problematice povede. Důležitá bude včasnost a přesnost informací, úzká spolupráce s úřady v řešení sociálních problémů. Přítomnost vojenské posádky aktivně zasahuje do života ve městě v několika oblastech, jako jsou:

- Ekonomická sféra (pracovní místa pro občany, daňový příjem do rozpočtu města, kupní síla, platby z nájmu kulturních a sportovních zařízení, ubytování).
- V sociální oblasti (počet obyvatel, životní úroveň).
- Ve společenské oblasti (spolupráce při kulturních a sportovních akcích, image města).
- Při řešení krizových situací.

Města a obce mají zájem zachovat posádku a jsou si vědomy jejího významu. Většina míst posádek nabízí příznivé podmínky pro život obyvatel (sociální zázemí, školství, kulturní, sportovní zařízení). Jejich představitelé aktivně přistupují k rozvoji lokality hlavně při vytváření příznivých podmínek pro bydlení a vyšší zaměstnanost.

Rušení posádky by se do života v lokalitě určitě promítlo negativně. Na druhé straně rozšíření vojenské posádky by přineslo rozvoj města a upevnilo jeho stabilitu v růstu obyvatel, daňové výtěžnosti, pracovních příležitostí a rozvoje podnikatelské činnosti. Pro rozšíření jsou vytvořeny příznivé podmínky.

Lokality mají zájem a jsou přístupny každému podnětu ministerstva obrany k vylepšení své pozice při rozhodování o rozšiřování posádek. Pokládají při tom šetření za počátek vzájemně výhodné spolupráce. Jednou z jejích stránek by mohla být podpora ministerstva při přidělování ofsetových programů.

Celkově lze konstatovat, že sociální struktura a infrastruktura míst posádek je připravena na rozšíření posádky, její zrušení je zvládnutelné i přes problémy, které by přineslo. Vzniklé problémy, kromě využití opuštěného areálu, však nejsou kritické.

Návrhy opatření

Empirická východiska pro optimalizaci rozhodovacích procesů

1. Je zjevné, že vztah měst a vesnic k existenci vojenských posádek se za léta od začátku transformace armády v 90. letech zásadně změnil. Dříve vyhánění vojáci se mění ve vítané občany v uniformě. Rozhodl o tom ekonomický trh i změny v profilu armády, zejména její prestiž získaná v misích a vstupem do NATO. Nejpatrnější je to u profesionálních nebo profesionalizujících se jednotek. Likvidace či redukce posádek může tedy mít zvláště pro malé lokality až destruktivní účinek, a to zvláště pokud jde o zvyšující se nezaměstnanost, snižování průměrných mezd a kupní sílu obyvatelstva a s tím spojený rozvoj míst prostřednictvím podnikatelských aktivit i společenské, kulturní, sportovní a jiné činnosti.

Tento fakt je nutné respektovat, není možné spoléhat na to, že rušení kterékoli posádky proběhne bez konfliktů včetně politických. S tím je nutné v rozhodovacích procesech počítat.

2. Vzhledem k tomuto v podstatě shodnému přístupu lokalit k rozšíření nebo naopak k likvidaci či redukci posádek je zřejmé, že **nemohou být v obecné rovině v rozhodovacích procesech o dislokaci armády rozhodujícím faktorem**. Primární i mimo toto zjištění vždy musí být funkčnost z hlediska aliančního, geostrategického a ekonomického, a to zvláště pokud jde o vybavenost dosavadních posádek a **blízkost k vojenským výcvikovým prostorům, kvalita infrastruktury posádek a rekruotační potenciál pro profesionalizaci v místě a v okolí posádky**.
3. S adaptací nově příchozích vojáků z povolání si není třeba z hlediska infrastruktury lokalit dělat starosti za předpokladu, že armáda a společnost pro to vytvoří základní podmínky. Už jen fakt, že sice byl přijat záměr profesionalizovat armádu, ale první krok k tomu nebyl realizován (paušální náhrada za ubytování všem vojákům z povolání), vzbuzuje ve veřejnosti nedůvěru.
4. Složitější je situace při řešení problémů občanských pracovníků, kterým je třeba věnovat zvláštní pozornost. Sice mají na trhu práce podobné postavení jako jiní pracovníci, vazby na armádu však z nich vytvářejí specifickou sociálně pracovní skupinu.
5. Teprve po zvážení shora uvedených faktorů lze rozhodovat na základě sociální situace v místě, přičemž je třeba dát přednost malým lokalitám, kde zrušení posádky by znamenalo jejich v podstatě „sociální smrt“. Je třeba se při tom vyvarovat tlaku lobování. Armáda nemůže řešit sociální problémy lokalit na vlastní účet a především na účet kvality obrany. Jinak může dojít k podobným situacím jako byla záchrana letecké výroby nákupem podzvukových letadel L-159 na úkor vojenského rozpočtu, což vedlo k finanční krizi, která dosud nebyla překonána.
6. Budou-li realizována další empirická šetření, měla by být uskutečněna v lokalitách, mezi nimiž se má výběrově rozhodnout.
7. Pro každou posádku či rušený útvar a stejně i vznik či rozšíření vojenské základny by se měl zpracovat příslušný projekt, který by reagoval na všechny sociální, ekonomické, organizační a technické problémy rušení či rozšiřování včetně těch, které byly zjištěny tímto empirickým i dalšími šetřeními. V tomto projektu je třeba věnovat zvláštní pozornost řešení sociálních problémů občanských pracovníků.

Principy rozhodovacích procesů o dislokaci posádek

Rozhodovací procesy by měly vycházet z těchto principů:

- a) Rozhodnutí o rušení posádky musí v současné době předcházet komplexní představa o územní dislokaci reformované armády z funkčního, tj. geostrategického bezpečnostního a vojenského hlediska s přihlédnutím k aliančním závazkům a zájmům, a to jak pokud jde o NATO, tak evropskou bezpečnostní a obrannou politiku v rámci našeho budoucího členství v Evropské unii.
- b) V tomto rozhodnutí je nutné respektovat stav a kvalitu infrastruktury vojenské posádky s cílem minimalizovat náklady na její modernizační dobudování. Z ekonomického hlediska je pak dále nutné vzít v úvahu blízkost vojenského výcvikového prostoru.

- c) Vzhledem k připravované profesionalizaci armády musí být předběžně znám rekrutační potenciál ve spádovém teritoriu, tj. zájem o službu v profesionální armádě a předpoklady zájemců o tuto službu.
- d) Teprve při respektování těchto priorit je možné v případě alternativních nebo variantních možností rozhodovacího procesu o dislokaci posádek přihlédnout k sociálním podmínkám potenciálních lokalit.

Z toho je patrné, že pro vlastní rozhodovací proces je nutné připravit empirické podklady s expertním oceněním jednotlivých hledisek s preferencí uvedeného pořadí.

Vzhledem k nutnosti nenarušit vztah veřejnosti k armádě i vztah vojáků z povolání ke službě je nutné v případě rozhodnutí zpracovat pro realizaci příslušný projekt.

Návrhy dalšího postupu

Bude-li v rámci reformy armády rozhodnuto využít k optimalizaci dislokace posádek i další empirická šetření, je to možné za těchto předpokladů a potenciálních možností:

- a) výchozím rozhodnutím musí být představa o velikosti armády a její struktury a dislokace jejích jednotek z funkčního hlediska,
- b) na tomto základě je nutné verifikovat, jaké investiční a jiné náklady si tato dislokace vyžádá (k tomu je nutné zpracovat příslušný projekt),
- c) ve vytipovaných posádkách je nutné provést na základě příslušného projektu terénní výzkum zájmu o profesionální službu v armádě,
- d) v případě, že rozhodnutí mají možnost alternativního či variantního rozhodnutí - tj. vzít v úvahu sociální problémy lokality, je vhodné v nich realizovat empirické šetření podle upraveného projektu tohoto šetření,
- e) pro každou rušenou posádku je nutné zpracovat projekt realizace tohoto rozhodnutí řešící sociální, ekonomické, technické, environmentální aj. souvislosti (návrh tohoto projektu je nutné vypracovat s tím, aby byl realizovatelný jak profesionálním týmem, tak také příslušnými odpovědnými pracovníky v místě).

Poznámky:

1. Dílčí zprávy za jednotlivé posádky jako tazatelé v terénu zpracovali: Duchek Jan, Ďurdák Leoš, Greiner František, Chromec Stanislav, Kostelníková Hana, Pínděš Miroslav, Ruskovská Iva, Stebila Stanislav, Thurnvald Stanislav, Vítek Jaroslav. Organizaci terénního šetření zajišťoval TOP GUN řízený ing. Jaroslavem Vítkem.
2. Terénní šetření se uskutečnilo v prosinci 2001 v těchto posádkách: Bechyně, Havlíčkův Brod, Hranice na Moravě, Chrudim, Opava, Písek, Podbořany, Přáslavice, Strašice, Žatec.